

Mellanöstern efter andra världskriget

Det här är offlineversionen av *Mellanöstern efter andra världskriget*. Följ länken för att komma åt ytterligare material som övningar, interaktiva element, filmer med mera.

<https://laromedel.ne.se/material/reader/202/10530>

CARIN CARLSSON/NE

■ Förenklad karta med nutida gränser i Mellanöstern. Länderna med streckade områden räknas ibland till Mellanöstern.

Efter andra världskriget fick den nationella frigörelsen i Mellanöstern ny kraft. Västmakterna drog sig tillbaka från regionen, men det internationella intresset för Mellanöstern bestod och består fortfarande.

Ord och begrepp

Ordlista: Mellanöstern efter andra världskriget

Förintelsen är benämningen på nazisternas folkmord på judar och vissa andra grupper 1933–1945.

Allians är en överenskommelse mellan olika parter som arbetar för samma mål.

Monarki är ett styrelsesätt där en kung, drottning eller kejsare har den högsta makten.

Gerilla är militära trupper som inte ingår i ett lands armé och som arbetar i små enheter ofta mot en förtryckande regim.

Talibaner är anhängare till en militär och religiös rörelse i Afghanistan och Pakistan.

Shah betyder 'kung' på persiska.

Infrastruktur är anläggningar som behövs för att ett modernt samhälle ska fungera, till exempel vägar, järnvägar, elledningar, vattenledningar och avlopp.

Ayatolla är en titel för religiösa och politiska ledare inom riktningen shia och förekommer i framför allt Iran.

Massförstörelsevapen kallas sådana vapen som verkar över mycket stora områden och som inte heller skiljer på civila och militära mål.

Interna konflikter och internationellt intresse

Anledningen till omvärldens stora intresse för Mellanöstern har berott på flera saker:

- Mellanösterns stora fyndigheter av olja och gas fick en stor roll i världsekonomin.
- Det uppstod en dragkamp mellan USA och Sovjetunionen om inflytandet i regionen som ett led i **kalla kriget**.
- Den judiska staten Israel bildades 1948. Därefter har flera krig utkämpats mellan Israel och dess arabiska grannländer.
- De flesta stater var politiskt instabila, vilket ledde till revolutioner och krig i bland annat Libanon, Afghanistan, Irak och Iran.
- I slutet av 1900-talet växte en stark muslimsk rörelse fram som vände sig mot det västerländska inflytandet i regionen.
- Konflikterna i Mellanöstern utkämpades inte bara mellan stater. Även gerillarörelser och terrororganisationer utförde attacker i främst Mellanöstern, men också i Europa och USA.

GOKHAN SAHIN/GETTY IMAGES

■ Mellanöstern har under 1900-talet och början av 2000-talet präglats av en lång rad konflikter, och många människor har varit på flykt under lång tid. Här syns kurdiska flyktingar från den syriska staden Kobane i ett flyktingläger vid gränsen mellan Syrien och Turkiet 2014.

Begreppet Mellanöstern

Mellanöstern är inte ett tydligt avgränsat geografiskt område. Begreppet användes ursprungligen av brittiska kolonistörer i Asien för att beteckna Afghanistan, Pakistan och Indien. Öster om Indien låg "Fjärran Östern" medan de områden av Asien som låg närmast Europa kallades "Främre Orienten" eller "Främre Asien".

I dag används begreppet Mellanöstern ofta för att beskriva ett område som omfattar Arabiska halvön, Mindre Asien (Turkiet), Nordafrika samt Iran och Afghanistan. Begreppet utgår från de kulturella och historiska särdrag som förenar områdena.

Israel–Palestina-konflikten

Storbritannien tog efter första världskriget över styret över **Palestina** på uppdrag av Nationernas förbund (NF). I området bodde araber och en del judar. När **förintelsen** blev allmänt känd i slutet av andra världskriget ökade kraven på att skapa en självständig judisk stat. Storbritannien ville till en början inte släppa ifrån sig kontrollen över Palestina. Det ledde till ökade spänningar mellan britter och judar.

I början av 1947 överlämnade dock britterna ärendet till Förenta Nationerna (FN). Samma år antog FN ett förslag om att dela Palestina i en judisk (Israel) och en arabisk (Palestina) stat och göra Jerusalem till en internationell zon.

I maj 1948 förklarade sig Israel självständigt. De arabiska grannstaterna blev provocerade av detta och förklarade krig. Israel vann kriget och utökade sina områden i Palestina samtidigt som hundratusentals arabiska palestinier tvingades fly. Den planerade palestinska staten blev aldrig verklighet.

BETTMANN/GETTY IMAGES

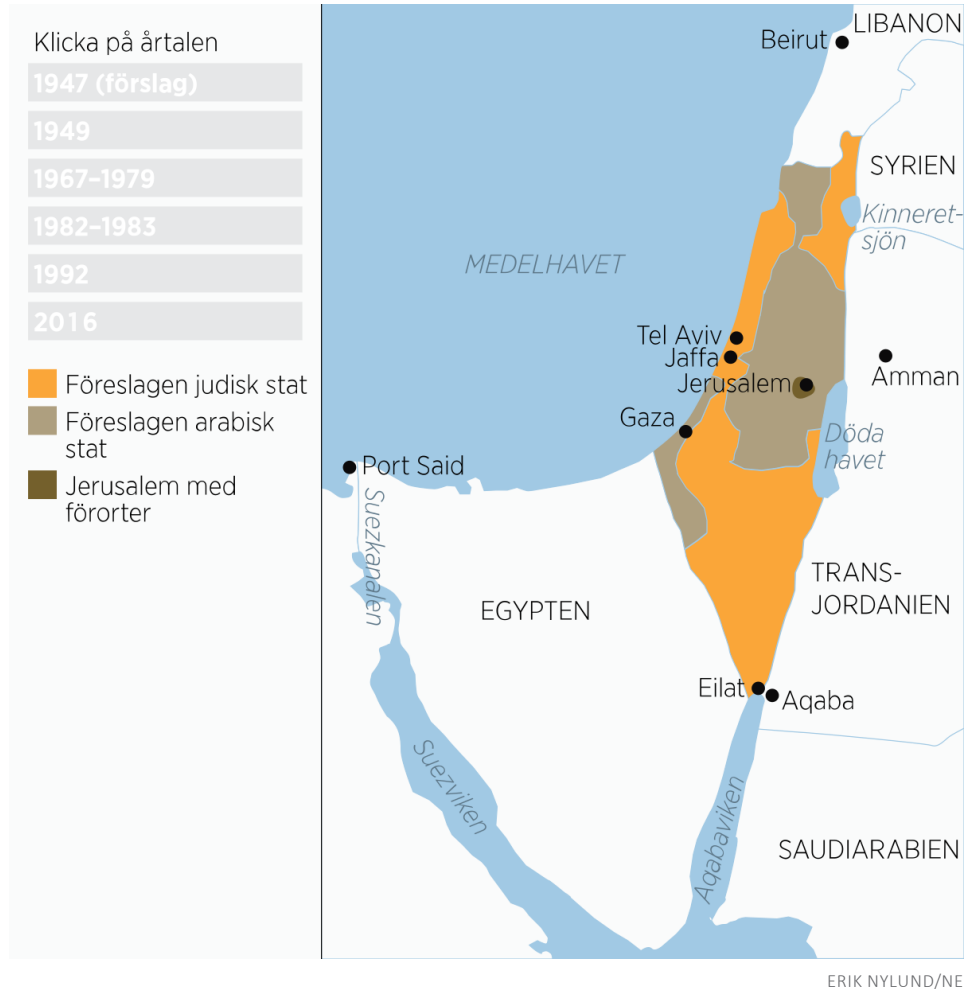
■ Arabiska bybor flyr när judiska väpnade styrkor anfaller byn Colonia i mitten av april 1948.

AP/SCANPIX

■ Centrala Jerusalem spärras av med taggtråd i samband med att staten Israel utropas.

De närmaste 25 åren följde flera krig mellan arabstaterna och Israel. De arabisk–israeliska krigen resulterade i att Israel erövrade allt större områden i Palestina samtidigt som motsättningarna mellan den palestinska och den judiska befolkningen ökade.

ERIK NYLUND/NE

■ *Klickbar karta.* Israel ockuperade de palestinska områdena Västbanken och Gaza i kriget 1967, men sedan 1994 styr den palestinska myndigheten över stora delar av dessa områden. I kriget 1967 ockuperade Israel även de syriska Golanhöjderna.

De palestinska motståndsrörelserna

Redan under mellankrigstiden hade såväl judar som araber organiserat väpnade motståndsrörelser i Palestina. Dessa bekämpade dels varandra, dels det brittiska styret i området. Efter att staten Israel utropats 1948 riktade de palestinska motståndsrörelserna sitt fokus mot den nya staten som de ansåg hade berövat dem deras land.

1964 enades de palestinska motståndsrörelserna och bildade PLO under ledning av **Yasir Arafat**. Målet var att genom väpnad kamp befria hela Palestina.

Under 1990-talet fick palestinerna självstyre i vissa områden på Gazaremsan och Västbanken (se karta ovan). Fredsarbetet har fortsatt, men det har också avbrutits flera gånger på grund av nya strider mellan israeler och palestinier. Det har också varit interna strider mellan de palestinska grupperingarna **al-Fatah** (kärnan i PLO) och den militanta, islamistiska **Hamas**.

JEAN-MICHEL CLAJOT/REPORTERS/SCANPIX

■ Yasir Arafat var en politiker från Palestina som ledde Palestinas befrielseorganisation PLO från 1969 fram till sin död 2004.

MUSTAFA ABU DAYHA/REUTERS/SCANPIX

■ Hamas ledare Ahmad Yasin dödades vid en israelisk helikopterattack i mars 2004. Det ledde till stora demonstrationer, som här i Tulkarm på Västbanken.

DAVID SILVERMAN/GETTY IMAGES

■ I början av 2000-talet byggde de israeliska myndigheterna en barriär mot palestinska områden för att hejda terrordåd. Den brittiska graffitikonstnären **Banksy** har målat graffiti med politiska budskap på barriären och många husväggar.

Arabländerna

Efter andra världskriget bildades flera självständiga stater där majoriteten av befolkningen var araber. Arabstaterna hade gemensamma politiska intressen. De ville bli fria från västmakternas ekonomiska och politiska inflytande i Mellanöstern. Dessutom accepterade inte araberna Israel, som hade skapats med västmakternas stöd i ett land som sedan länge hade bebotts av arabiska palestinier.

Det arabiska samarbetet tog sig flera andra uttryck. Länderna bildade militära allianser i flera krig mot Israel och samarbetade dessutom ekonomiskt genom organisationer som **OPEC**, en organisation för oljeproducerande länder.

Så småningom uppstod spänningar mellan olika arabstater. Detta berodde bland annat på att vissa länder hamnade på olika sidor under det kalla kriget. Egypten, Syrien, Irak och flera andra stater var inriktade på socialism och icke-religiösa reformer. Saudiarabien, Jordanien och gulfstaterna (länderna vid Persiska viken) var däremot traditionella monarkier med islam som grund.

GAMMA/IBL

■ I kungadömet Saudiarabien, där släkten Saud regerat alltsedan landet skapades 1932, är islam styrande. Här ett collage av landets kungar (och en kronprins som aldrig blev kung).

EPA/PRESSENS BILD

■ **Saddam Hussein** styrde Irak som diktator 1979–2003 och utsatte människor i landet för hårt förtryck.

TOPHAM PICTUREPOINT/TT

■ **Gamal Abdel Nasser** tog makten i Egypten 1952 genom en militärkupp. Han var inspirerad av socialismen och förstatligade bland annat Suezkanalen som tidigare kontrollerats av Storbritannien och Frankrike. Det ledde till **Suezkrisen**.

Ungefär sedan sekelskiftet 2000 har de islamistiska rörelserna blivit starkare i hela Mellanöstern, även i länder som Egypten, Syrien och Turkiet där religionen tidigare inte haft så stort inflytande. Islamisterna är inte någon enhetlig rörelse. Många rörelser inom politisk islam vill ha fredliga reformer medan andra vill omvandla samhället genom **jihad** – heligt krig.

Saudiarabien har haft anknytningar till islamistiska grupper i Mellanöstern. Även Iran och Syrien har stöttat islamistiska grupper, till exempel **Hizbullah**.

Islamism

Islamism (kallas även politisk islam) är en bred politisk rörelse som anser att islam ska vara den **ideologi** som bygger samhället när det gäller såväl religion och kultur som ekonomi, politik och juridik.

Inom den islamistiska rörelsen finns såväl demokratiska grupper som militanta och revolutionära grupper. Vissa stater kan kallas islamistiska eftersom deras samhällsordning bygger på islam. Det gäller bland annat Iran, Saudiarabien och Sudan.

Afghanistankriget

År 1978 tog kommunisterna i Afghanistan makten genom en militärkupp. Deras hårdföra politik ledde dock till ett folkligt uppror. Den muslimska gerillarörelsen **mujahidin** inledde strider mot kommunisterna. Sovjetiska trupper gick i december 1979 in i Afghanistan för att stödja den kommunistiska regimen. USA gav samtidigt ekonomiskt och militärt stöd till mujahidin. Konflikten i Afghanistan hade därmed blivit ytterligare en del av kalla kriget.

11 september-attackerna och kriget mot terrorn

Efter ett långt och blodigt krig lämnade de sovjetiska trupperna Afghanistan 1989. Efter några år kollapsade den kommunistiska regimen och inbördeskrig bröt ut. Under andra hälften av 1990-talet togs makten över av islamistiska **talibaner**, och Afghanistan blev alltmer isolerat från omvärlden.

Under 1990-talet fick terrororganisationen **al-Qaida** skydd hos talibanerna i Afghanistan. Efter **terrorattackerna mot USA** 11 september 2001 inledde amerikanerna ett "krig mot terrorn" – ett krig som utspelades främst i Afghanistan och Irak, men som även ledde till insatser i andra länder.

REUTERS/SCANPIX

■ Efter 11 september-attackerna 2001 pekades terrororganisationen al-Qaidas ledare **Usama bin Ladin** ut som huvudmisstänkt för planeringen av dåden. Efter att talibanregimen i Afghanistan vägrat utlämna honom inledde USA och dess allierade en attack mot landet bland annat i syfte att tillfångata honom.

USA ledde en invasion av Afghanistan 2001 som resulterade i att talibanregeringen störtades efter några veckors strider och till att demokratiska reformer inleddes. Efter framgångarna i början för USA-alliansen har problemen sedan hopat sig. Talibanerna har omgrupperat sig och fått ökat inflytande.

Dessutom har Afghanistan haft fortsatta problem med inbördeskrig och etnisk och religiös splittring.

Iran och Irak

Iran var runt sekelskiftet 1900 ett splittrat land som hade missköts av olika korruperade härskare och utnyttjats av utländska imperialistiska och ekonomiska maktsträvanden (främst ryska och brittiska).

På 1920-talet tog **Riza Shah** makten i Iran genom en statskupp och blev kejsare ('shah') av Iran. Han satsade på att göra Iran till ett modernt industriland, och för att lyckas tog regimen till tvång och våld. I hans strävan att modernisera Iran ingick också att motverka religionens betydelse i landet. Bland annat förbjöds kvinnor att bära slöja på offentliga platser.

Shahens regim fick alltmer stöd av USA. Riza Shah tvingades dock avgå efter att Storbritannien och Sovjetunionen 1941 invaderade landet och tog kontrollen över de så viktiga oljeresurserna. Riza Shah ersattes på tronen av sin son **Mohammad Riza Pahlavi**.

Mohammad arbetade med att modernisera landet med stora politiska, sociala och ekonomiska reformer, bland annat kvinnlig rösträtt. På 1950-talet såg regeringen till att landets oljetillgångar tillföll staten. Inkomsterna från oljan använde regeringen för investeringar i **infrastruktur**, skolor, sjukvård och en stark armé som delvis byggdes upp med stöd från USA.

D. KEERLE/IBL

■ Den religiöse och politiske ledaren (ayatollan) Ruhollah Khomeynis islamiserade hela det iranska samhället, även krigsmakten. Här bär sörjande soldater Khomeynis porträtt i samband med hans begravning 1989.

Shahens Iran var ett strängt kontrollerat samhälle. Ingen opposition tilläts, och både vänsterrörelser och islamistiska grupper var emot den västvänliga politiken. 1979 störtades shahen genom en revolution ledd av den **shiamuslimske** ledaren ayatolla **Ruhollah Khomeyni**. Därefter omvandlades Iran snabbt till ett shiamuslimskt land, där de styrande anses vara Guds ställföreträdare på jorden.

Irak–Iran-kriget

Efter en militärkupp 1958 avskaffade Irak monarkin och började samarbeta med Sovjetunionen. **Saddam Hussein** blev president i Irak 1979 och styrde landet enväldigt med ett omfattande förtryck.

Irak anföll Iran 1980 för att återta vissa områden och för att hindra att den shiamuslimska revolutionen i Iran spreds till Irak. Irak fick stort ekonomiskt stöd av USA, flera länder i Västeuropa, Japan och Saudiarabien som alla var intresserade av att stoppa den shiamuslimska regimen i Iran.

KAVEH KAZEMI/GETTY IMAGES

■ Många människor minns Irak–Iran-kriget genom att göra pilgrimsresor, fira årsdagar av viktiga händelser med mera. Här ses pilgrimer 2014 vid Howeyzeh i Iran, nära gränsen till Irak. Där stod flera blodiga slag under det åtta år långa kriget.

Irak: inre splittring och krig mot terrorismen

När Irak 1990 anföll grannlandet Kuwait fick Irak däremot sina gamla vänner emot sig. En FN-ledd allians med USA som dominerande militärmakt besegrade 1991 den irakiska armén som tvingades lämna Kuwait. Drygt tio år därefter anklagade USA och andra västmakter Irak för att utveckla **massförstörelsevapen** och för att ge stöd till terrororganisationer.

2003 anföll USA och Storbritannien Irak och Saddam Hussein avsattes. Därefter följde politiskt och militärt kaos i Irak med strider mellan etniska och religiösa grupper och upprepade terrordåd.

Under 2014 förvärrades situationen i Irak när terrororganisationen **Islamiska staten** (IS) utnyttjade regeringens svaga position och erövrade stora delar av norra Irak. Tiotusentals kurder, kristna, **yazidier** och sunnimuslimer tvingades fly för sina liv.

Arabiska våren

Under våren 2011 inträffade en våg av nationella uppror i Nordafrika och Mellanöstern. Revolterna inleddes i Tunisien och därefter följde oroligheter i Egypten, Jemen, Bahrain, Libyen och Syrien.

Demonstranterna krävde demokratiska rättigheter, bättre ekonomiska möjligheter och fler jobb. Protesterna leddes till stor del av ungdomar som med hjälp av sociala medier organiserade folkmassorna. Demonstranterna fick dessutom anhängare över hela världen.

I Tunisien, Egypten, Jemen och Libyen tvingades presidenterna avgå, och i andra stater ledde protesterna till politiska reformer. I Tunisien hölls de första demokratiska valen 2011. I andra stater, till exempel Algeriet och Syrien, möttes protesterna med våld av regeringen. I många länder har förhoppningarna vänts i besvikelse och reformerna i förtryck.

THE WASHINGTON POST/GETTY IMAGES

■ Under arabiska våren deltog många kvinnor i demonstrationer och andra protester, något som hade varit ovanligt tidigare. Här ses kvinnor som demonstrerar mot president Mubarak på Tahrirtorget i Kairo i Egypten 1 februari 2011.

Inbördeskriget i Syrien

I Syrien utvecklades protesterna till ett utdraget inbördeskrig. Stormakter och grannländer har engagerat sig i kriget. Uppdelningen mellan länderna grundar sig på:

- allianser från kalla krigets dagar – Ryssland stödjer Syrien, USA och Turkiet är mot Syrien
- religiösa motiv – Iran stödjer det huvudsakligen shiamuslimska Syrien, de **sunnitiska** Saudiarabien och Turkiet är mot Syrien.

Striderna förs av ett stort antal grupper vilkas målsättningar utgår från skilda etniska, religiösa och politiska ståndpunkter. I det politiska kaos som har uppstått har också Islamiska staten (IS) stärkt sin ställning i Syrien. Kriget har medfört ofattbart lidande för civilbefolkningen och miljontals människor har tvingats fly.

AMEER ALHALBI/NURPHOTO/GETTY IMAGES

■ Inbördeskriget i Syrien har stått mellan regeringen och flera grupper. Här går en medlem i den så kallade Fria syriska armén i ställning under strider mot syriska regeringsstyrkor på landsbygden söder om Aleppo i november 2015.

Sammanfattning

Mellanöstern efter andra världskriget

- Israel förklarade sig självständigt 1948 och därefter har flera krig utkämpats mot de omkringliggande arabiska staterna.
- Någon palestinsk stat har ännu inte blivit verklighet.
- Afghanistan har präglats av krig och våldsinriktad islamism sedan slutet av 1970-talet.
- I Iran störtades shahen 1979 i en revolution och landet är sedan dess en shiamuslimsk stat med en ayatolla som högsta ledare.
- Den irakiska diktatorn Saddam Hussein, som anföll Iran 1980 och Kuwait 1990, avsattes av USA 2003 men landet är fortfarande plågat av våld.
- Under den arabiska våren 2011 inträffade flera folkliga uppror men även om flera härskare störtades har inget av länderna blivit stabila demokratier.
- I Syrien ledde upproret till ett långdraget och blodigt inbördeskrig där regionala stormakter som Turkiet, Iran och Saudiarabien samt framför allt Ryssland är involverat.

Det här är offlineversionen av *Mellanöstern efter andra världskriget*. Följ länken för att komma åt ytterligare material som övningar, interaktiva element, filmer med mera.

<https://laromedel.ne.se/material/reader/202/10530>